

Albert Pražák a Pavol Országh Hviezdoslav

Nad knihou Alberta Pražáka *S Hviezdoslavom*

MILOSLAV VOJTECH (BRATISLAVA)

Počiatky záujmu literárneho historika Alberta Pražáka (1880–1956) o osobnosť a tvorbu básnika Pavla Országha Hviezdoslava (1849–1921) siahajú už na začiatok 20. storočia, keď Pražák publikoval sériu štúdií a publicisticko-popularizačných článkov¹, v ktorých českej čitateľskej verejnosti v duchu kálalovského zánietenia pre Slovensko približoval Hviezdoslavovu básnickú tvorbu. Pražákov záujem o Hviezdoslava pokračoval aj neskôr, po vzniku Československej republiky. Podľa Miloša Tomčíka záujem o Hviezdoslava „tvorí v dvadsiatych a tridsiatych rokoch centrálnu os Pražákovho literárnohistorického diela. Niet ani jednej jeho väčšej štúdie, nehovoriac už o knižných publikáciách, kde by nenarazil na toto meno a kde by cez jeho tvorbu neosvetľoval hlavné vývinové otázky slovenskej literatúry“². Tento dlhotrvajúci záujem vrcholí v jednej z posledných Pražákových knižných prác, ktorej budem venovať pozornosť, v knihe *S Hviezdoslavom* a s podtitulom *Rozhovory s básnikom o živote a diele* (1955). Albert Pražák text tejto knihy napísal už v roku 1949, teda pri prí-

¹ Prvý informatívny článok o Hviezdoslavovi publikoval vo Věstníku českých profesorů, XVI, 1908, s. 157–158; rozsiahlejšiu stať uverejnil neskôr pod názvom *Básnické dílo Pavla Országha-Hviezdoslava* (Několik poznámek k jeho vývoji). *Slovanský přehled*, XI, 1909, s. 194–208.

² TOMČÍK, Miloš: Vývin Pražákovho záujmu o Pavla Országha-Hviezdoslava In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* 2–4. *Slavica Pragensia* XII. Na paměť profesora Alberta Pražáka. Praha 1970, s. 41. Vztáhom P. O. Hviezdoslava a A. Pražáka venoval pozornosť okrem Miloša Tomčíka predovšetkým Milan Pišút vo viacerých štúdiách: PIŠÚT, Milan: *Albert Pražák a jeho stretnutia s Hviezdoslavom*. In: *Roky a diela*. Bratislava 1961; PIŠÚT, Milan: *Doslov o autorovi a jeho knihe*. In: PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava 1955, s. 433–441; PIŠÚT, Milan: *Na okraj slovenských štúdií Alberta Pražáka*. In: PRAŽÁK, Albert: *Z literárnych súvislostí*. Bratislava 1964, s. 7–17.

ležitosti Hviezdoslavových stých narodenín po česky. Kniha vyšla napokon v slovenčine v preklade Gabriela Rapoša³ v roku 1955 v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry v Bratislave.

Albert Pražák svoju snahu vytvoriť syntetizujúcu monografickú prácu o Hviezdoslavovi plánoval dlhší čas. Tento zámer mal, podľa jeho konštatovaní v knihe *S Hviezdoslavom*, už v roku 1918, keď ako vojak rakúsko-uhorskej armády pôsobil v Nyibátore a Debrecíne. Pražák o tomto zámere hovorí: „...tak som sa dostal aj do krásneho maďarského kalvínskeho Debrecína. Ovanula ma tam po dlhých časoch svojská kultúra tohoto vážneho mesta a vnukla mi myšlienku dať sa zasa do vlastnej práce a vrátiť sa, čo len ako vojak, k svojmu písaciemu stolíku. Zatúžil som pokúsiť sa napísať monografiu o Hviezdoslavovi. Hneď po návrate z Košíc objednal som si jeho knihy a vždy večer, keď som sa vracal z kasárni, študoval som ich“⁴. Výsledkom tohto úsilia bola séria Pražákových článkov o Hviezdoslavovi publikovaných v roku 1919 pri príležitosti básnikovho 60. výročia a vydania antológie jeho básní⁵. V tom čase už Albert Pražák z iniciatívy Jaroslava Vlčka pôsobil na ministerstve školstva a pomáhal organizovať slovenské stredné školstvo.

Albert Pražák si postupne vytváral ucelenú predstavu o básnikovi nielen z dôkladného štúdia jeho básnického diela a pramenného materiálu. Zdrojom autentického poznania Hviezdoslavovej osobnosti mu bola predovšetkým séria osobných stretnutí⁶, v ktorých získal veľké množstvo informácií o básnikovom živote, jeho básnických začiatkoch, o jeho vzťahu k českej a európskej literatúre a zhlíadal veľké množstvo autentického pramenného materiálu, ktorý mu poskytol sám básnik. No k napísaniu komplexnej monografie sa Albert Pražák v 20. a 30. rokoch už nedostal. Hviezdoslavovi však venoval veľké množstvo štúdií, z ktorých pripomeň-

³ Albert Pražák sa v Úvode knihy vyhýba pojmu „preklad“ a hovorí o „poslovenčení“ textu a pripája poznámku, „toto slovenské znenie textu autorizujem“, s. 9.

⁴ PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom*. Bratislava 1955, s. 73.

⁵ Bibliografiu uvádza Miloš Tomčík v štúdií Vývin Pražákovho záujmu o Pavla Országha Hviezdoslava. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* 2–4. Slavica Pragensia XII. Na pamäť profesora Alberta Pražáka. Praha 1970, s. 26.

⁶ Prvé stretnutie sa uskutočnilo v roku 1913, ďalšie nasledovalo v roku 1918, neskôr Albert Pražák strávil s Hviezdoslavom časť leta v roku 1920 počas svojho študijného pobytu v Dolnom Kubíne, ich stretnutia pokračovali aj v roku 1921 a jedno z posledných stretnutí sa uskutočnilo bezprostredne pred básnikovou smrťou. Podrobne sa stretnutiam venuje PIŠŮT, Milan: *Albert Pražák a jeho stretnutia s Hviezdoslavom*. In: *Roky a diela*. Bratislava 1961, s. 414–422.

me len tie najväčšie, ako *Hviezdoslav a Dante* (1921)⁷ a sériu štúdií publikovaných v revue Učenej spoločnosti Šafárikovej *Bratislava*. Pražák sa neprestal venovať Hviezdoslavovi po celý svoj život, ale komplexnú monografiu – napriek viacerým predsavzatiam a sľubom – o jeho tvorbe vlastne nevydal. Jeho kniha *S Hviezdoslavom* vydaná v roku 1955 je, ako výstižne poznamenal Miloš Tomčík, „náhradou vedeckej monografie“⁸. Slovenská literárna história (najmä Miloš Tomčík a Milan Pišút) túto Pražákovu knihu bez väčších výhrad a pomerne jednoznačne priraďuje k typu memoárovej literatúry. Trúfol by som si mierne polemizovať s týmto zaužívaným názorom a mierne ho poopraviť. Je pravda, že text spomienok má evidentné črty biograficko-memoárovej literatúry, dokonca vykazuje typové črty beletrizovaného rozprávania, no na druhej strane mu nemožno uprieť ani vedeckú, či vecnú literárnohistorickú dimenziu. Skôr by som Pražákov text situoval na rozhranie memoárovej beletristiky a literárnej histórie, pričom obe zložky pôsobia ako relatívne samostatné časti prepojené iba systémom odkazov. Kým vlastný text knihy je koncipovaný skôr memoárovo-beletristicky, literárnohistorický, odborný (či vedecký) rozmer je prítomný v časti *Poznámky a Z korešpondencie P. O. Hviezdoslava s A. Pražákom*, ktorý tvorí približne 30% Pražákovho textu. Nejde pritom iba o štandardný poznámkový aparát, ale o rozsiahlu materiálovú bázu, v ktorej Pražák sústredil nielen bohatú dobovo dostupnú bibliografiu dotýkajúcu sa Pražákovho života a diela, ale aj rozsiahly textový materiál obsahujúci množstvo básnických textov (predovšetkým systematicky spracovaných prvotín, príležitostných básní a prekladov), korešpondenciu, genealogický materiál, prepisy dokumentov (Hviezdoslavove vysvedčenia, záznamy parlamentnej reči, vydavateľských zmlúv) či publicistické a literárnokritické texty a nekrológy dotýkajúce sa Hviezdoslava. Viaceré časti pôsobia dojmom samostatných literárnohistorických statí (napríklad časť *Hviezdoslavove zlomky dramatické*, ktorá je prekladom Pražákovkej samostatnej štúdie uverejnej v Sofii v roku 1933⁹ či stať *Pár zbežných črt k životopisu Janka Matúšku* pôvodne publikovaná v časopise *Naša Orava* v roku 1921¹⁰). Albert Pražák tu vlastne v komplexnej podobe sústredil vlastný literárnohistorický materiál dotýkajúci sa básnika, ktorý vznikol

⁷ Sborník Filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě, 2, 1924, č. 20 (3), s. 3–31.

⁸ TOMČÍK, Miloš: c. d., s. 46.

⁹ Pôvodne publikované v zborníku *Mélanges de Miletic*. Sofia 1933, s. 444–462 (v Pražákovkej knihe *S Hviezdoslavom* je publikovaná na stranách 304–330).

¹⁰ Pôvodne publikované v časopise *Naša Orava*, 4, 1921, č. 2, 8. 1. 1921 (v Pražákovkej knihe *S Hviezdoslavom* je publikovaná na stranách 360–362).

takmer polstoročie či už vo forme doslovného prepisu vlastných štúdií a článkov s hviezdoslavovskou tematikou, alebo aspoň vo forme rozsiahlejších citátov alebo bibliografických odkazov. Problémovou stránkou tohto materiálu je jeho proporcionálna a komplexnosť (čo je problémom takmer všetkých Pražákových slovakisticky orientovaných literárnohistorických prác) a neraz až redundantnosť mnohých poznámok, ktoré majú vo vzťahu k základnému memoárovému textu často charakter rozsiahlych, na mnohých miestach až obsahovo preťažených digresíí či detailistických literárnohistorických exkurzov, do ktorých chcel Pražák vtesnať zrejme celý vlastný „hviezdoslavovský“ výskumný materiál.

Ale vráťme sa k memoárovej časti Pražákovho textu. Pozornosť mu už dávnejšie venovali Miloš Tomčík a Milan Pišút, no zamerali sa prevažne na „povrchové“ obsahové zložky Pražákovho textu. Svoju pozornosť by som v tomto príspevku zamerlal predovšetkým na štruktúru a štýl Pražákovho rozprávania. Milan Pišút tvrdí, že „túto Pražákovu knihu môžeme pokladať do značnej miery za memoárové dielo samého Hviezdoslava“. Táto spomienková kniha „je tým cennejšia, že jej ústrednou postavou je práve naša najväčšia básnická osobnosť“¹¹. S týmito Pišútovými tvrdeniami môžeme po dôkladnom prečítaní knihy súhlasiť však iba sčasti. Áno, Hviezdoslav je skutočne „ústrednou postavou“, ba dokonca môžeme povedať „ústredným hrdinom“ Pražákovho rozprávania, no určite nemôžeme túto memoárovú prácu výlučne považovať za „memoárové dielo samého Hviezdoslava“, ako so značným nadsadením tvrdí Pišút. Pražákov systém rozprávania je oveľa štrukturovanejší a komplikovanejší. Jeho nosnou zložkou sú záznamy rozhovorov Alberta Pražáka s Pavlom Országhom Hviezdoslavom, ktoré majú charakter družných, i keď tematicky rôznorodých a intelektuálne štylizovaných debát, pričom Pražák nezabúda pripomínať ich autenticitu. Na tieto rozhovory sa navrstvujú autobiografické rozprávania samého Hviezdoslava, ale aj jeho manželky, ktorá sa na mnohých miestach stáva nielen subjektom rozprávania, ale aj objektom záujmu, je popri Hviezdoslavovi ďalšou výraznou postavou beletristicky koncipovaného rozprávania. Tieto autobiograficky ladené prehovory majú často charakter samostatne epicky koncipovaných „mikropríbehov“ alebo reflexívnych sentencií. Tieto časti sú podávané s veľkým rozprávačským majstrovstvom. Napriek „epickej šírke“, ktorú v súvislosti s charakteristikou Hviezdoslavovho rozprávania Pražák pripomína¹², a pri

¹¹ PIŠÚT, Milan: PIŠÚT, Milan: Doslov o autorovi a jeho knihe. In: PRAŽÁK, Albert: S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele. Bratislava 1955, s. 439.

¹² PRAŽÁK, Albert: S Hviezdoslavom. Bratislava 1955, s. 48.

spontánnosti výpovede, si tieto textové časti zachovávajú vysokú mieru logickej následnosti a konzistentnosti. Relatívne samostatnou zložkou memoárového textu sú biograficky ladené sentence o živote osôb a osobností spriaznených s Hviezdoslavovým životom alebo s jeho rodinou Oravou (učiteľ Adolf Medzihradský; básnik Janko Matúška) a, čo by bolo potrebné osobitne zdôrazniť, autobiografické momenty zo života Alberta Pražáka. Zaujímavou pôsobia jeho spomienky na pobyt na srbskom fronte, na liečenie v Tatrách, na pobyt v Miškovci, zmienky o práci na ministerstve školstva po vzniku republiky spojené s koncipovaním prvých učebníc slovenčiny pre stredné školy, časté sú tu zmienky o pozadí vzniku viacerých Pražákových prác – spomína štúdium hurbanovského archívu, pobyt vo viacerých slovenských knižniciach, nájdeme tu zmienku o vzniku bratislavskej filozofickej fakulty, takmer celou knihou sa v súvislosti s úvahami o slovenskej a českej literatúre vinie Pražákova obľúbená téma, a to otázka generačnej kontinuity a diskontinuity v literatúre, ktorá sa stala aj témou jeho inštaláčnej prednášky *Zápas generácií v literatúre*, ktorá odznela pri príležitosti jeho uvedenia do úradu rektora Univerzity Komenského 6. decembra 1928. Výrazne autobiografické momenty sú aj v záverečnej kapitole knihy, kde Albert Pražák pateticky podfarbeným tónom opisuje svoje lúčenie so Slovenskom v roku 1933, keď odchádza na pražskú univerzitu. Teda Pražákova kniha *S Hviezdoslavom* nie je len memoárovým rozprávaním o básnikovi, ale aj autobiografickým rozprávaním Alberta Pražáka o sebe samom, o svojom vlastnom hľadaní cesty k Slovensku, k jeho kultúre a literatúre, predovšetkým k Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi. Albert Pražák je v celom texte memoárov permanentne prítomný ako rozprávač, ktorý dáva textu logickú proporcionalitu, je neustále prítomný v básnikovej blízkosti ako jeho partner v dialógoch, ako zapisovateľ jeho spomienok či svedok jeho životného finále. Hviezdoslav teda dostal v Albertovi Pražákovi svojho Eckermana. Tak ako Eckerman zapísal svoje rozhovory s Goethem o literatúre, o umení, politike a živote, tak aj Albert Pražák zachytil Hviezdoslavove rozhovory o najrozličnejších otázkach a okolnostiach jeho života a jeho doby.

Z tematického aspektu sa text Pražákovej knihy *S Hviezdoslavom* vyznačuje pohybom od detailných jednotlivostí k širším, univerzálnejším tematickomotivickým celkom. Pražákovo rozprávanie sa pohybuje v intenciách schémy **básnik a jeho rodinný mikrosvet – región (Orava) – krajina (Slovensko) – básnik/Slovensko ↔ svet (slovensko-české vzťahy, medziliterárne vzťahy, problematika európskej politiky)**. Text Pražákovho rozprávania má, okrem zacielenia na ústrednú postavu P. O. Hviezdoslava a jeho reflektovania v užších regionálnych či širších sloven-

ských, česko-slovenských či európskych reláciách aj dimenziu etnografickú, sociologickú a historicko-dokumentárnu. Albert Pražák pozorne zaznamenáva dobové reálie Slovenska na prelome 19. a 20. storočia (životný štýl obyvateľstva, národnostná štruktúra slovenských miest a mestečiek, opisy miest, dedín, slávností, školských pomerov), venuje sa otázkam geopolitickým a problémom európskej politiky pred a počas I. svetovej vojny¹³. Historicko-dokumentárny charakter majú predovšetkým opisy slávností: pražskej Jungmannovej slávnosti v júni 1873, ktorú zaznamenáva Pražák z Hviezdoslavho rozprávania¹⁴ a májovej slávnosti v Prahe v roku 1918¹⁵, ktorej podrobný priebeh so zmyslom pre detail je v texte podávaný očami Alberta Pražáka, ako aj opis atmosféry v pražskej poslaneckej snemovni po vzniku republiky, keď sa členom zákonodárneho zboru stal, hoci už iba na krátky čas, aj Pavol Országh Hviezdoslav¹⁶.

V tejto súvislosti je potrebné reflektovať aj Hviezdoslavov postoj k otázkam česko-slovenskej jednoty. Dikcia Hviezdoslavovej parlamentnej reči vychádza jednoznačne z dobovej čechoslovakistickej rétoriky. Hviezdoslav hovorí: „*Sme jeden národ: československý; bez spojky v tomto názve, lebo jednotný, jednoliaty, celistvý. Národ, pravda, s dvoma*

¹³ Tieto otázky Albert Pražák reflektuje ako súčasť rozhovorov s Hviezdoslavom. Zaujímavo vyznieva predovšetkým Hviezdoslavov realistický a mierne skeptický postoj k tzv. belvedérskej politike Františka Ferdinanda d'Este: „*Keby Ferdinand d'Este predsa len udržal ríšu a pretvoril ju na autonómne národné štáty, mohlo by sa to stať*“ (vyňatie Slovenska ako osobitnej krajiny z Uhorska a jeho možné pripojenie k Čechám, Morave a Sliezske, pozn. M. V.). „*No Hviezdoslavovi sa to nezdalo, že by to bolo možné, neveril, že by sa cisárov nástupca rozhodol takto znásilniť Uhrov, aj keby sa možno Slovákom v Uhorsku dajak povolavilo*“. Tamže, s. 34.

¹⁴ Tamže, s. 36–39.

¹⁵ Tejto udalosti venoval Pražák celú V. kapitolu knihy (s. 64–72). Táto kapitola zachytávajúca atmosféru a podrobný priebeh slávnosti patrí k najdynamickejšie koncipovaným častiam Pražákovho memoárového textu. Striedajú sa v nej patetické rozprávačské polohy s dynamickými opisnými pasážami (konšpiratívne pripravená Hviezdoslavova cesta do Prahy, priebeh slávnosti, následné vyšetrovanie cesty maďarskými úradmi).

¹⁶ Tejto problematike venuje Pražák VII. kapitolu knihy (s. 97–105). Jej súčasťou je aj záznam podstatnej časti Hviezdoslavovej parlamentnej reči, ktorá síce na pôde poslaneckej snemovne neodznela, ale bola publikovaná v revue *Parlament*, 1, (1921–1922), s. 430–431 pod názvom *O československé jednotě. Náčrtek neproslovené řeči básníka Pavla Országha-Hviezdoslava*. Okolnosti vzniku a následného neprednesenia reči ako aj jej publikovania Pražák podáva na s. 102–103, 296.

*prostriedky, nástrojmi ku kultúrnej práci na poliach verejného života. Jeden je – čeština: vážna, rázna, vytribená, zaocelovaná, čerstvá, v úzadí akoby s batériami; svojho dlhého historického vývoja, skvelej slávnej minulosti, a v prítomnosti dômyselne vystrojená priemyslove, hlbokou a širokou vedou a vysokým krásnym umením... Druhý zas: slovenčina bez všetkých podobných šancov pre seba, leda že má svoju prirodzenú prostotu, pôvodnosť, sviežosť a hádam i ľubozvučnosť, no a tú trochu peknej literatúry, pokladničiek piesní a pospolitej múdrosti; ináč prostý jednoduchý prostriedok a či nástroj*¹⁷. Hviezdoslav bol dokonca ochotný (po skúsenostiach s národnostnými pomermi v bývalom Uhorsku) pripustiť perspektívu národného i jazykového zjednotenia Slovákov a Čechov a príklon Slovákov k spisovnej češtine, čo zdôvodnil slovami: „*i vtedy pokojne zavriem oči a sladko budem odpočívať v hrobe: klesnúc doň s tým upokojujúcim vedomím, že Slovák, trebárs sa stal Čechom, zostal byť jednako – Slavianom; a nevtopil sa, ako mu už – už hrozilo, do onej cudzej mu, cudzopasnej, lebo len panovačnej, divokovýbojnej rasy...*“¹⁸. V otázkach jazykového zjednotenia oboch národov vstúpil do polemiky s básnikom sám Albert Pražák, ktorý na margo textu Hviezdoslavovej parlamentej reči v tejto súvislosti podotkol: „*Súhlasil som s ňou do literky, lebo bola základným kameňom k budove nášho mladého štátu. No sám som už neveril v slovenský návrat k spisovnej češtine a bol som presvedčený, že práve vďaka Hviezdoslavovmu slovesnému umeniu básnická slovenčina bude sa s básnickou češtinou pretekať a bude mať vždy dosť rozumných pestovateľov, aby trvala naďalej*“¹⁹. Inak Pražák na viacerých miestach textu nezapomadol pripomenúť Hviezdoslavov československý postoj²⁰, jeho kritiku slovenského partikularizmu a nastupujúcich autonomistických tendencií. Albert Pražák v tejto súvislosti uvádza, že Hviezdoslava v posledných mesiacoch života znepokojovalo čítanie politickej časti novín. „*Videlo sa mu, že na Slovensku príliš rýchle zmocnelo opozičné krídlo a odstredivé snahy*“. Podľa Hviezdoslava „*začalo to už ohrozovať aj základnú jednotnú*

¹⁷ Tamže, s. 100–101.

¹⁸ Tamže, s. 101.

¹⁹ Tamže, s. 102.

²⁰ Pražák hovorí: „*Cez celý svoj život a pri každej príležitosti Hviezdoslav hlásil sa k svojmu československému presvedčeniu, i za maďarského panstva, a je prirodzené, že ho vyznal i v spoločnom štáte. Pokladal za zvrchovane nevyhnutné, aby československá jednota bola základným pilierom štátu a svoje československé presvedčenie chcel poručiť najmä budúcim generáciám, lebo veril, že život a možno i nebezpečenstvo z okolia ich sami prinútiť zjednotiť sa*“. Tamže, s. 102–103.

československú ideu štátu. Veril, že štát sa môže udržať len tými myšlienkami, ktorými vznikol, v našom prípade myšlienkou československou. Útoky na túto myšlienku zo slovenskej strany ťažko znášal...“²¹. Z úprimného presvedčenia o československej národnej jednote vyplývalo aj Hviezdoslavovo skryté želanie, ktoré vyslovil v posledných mesiacoch svojho života práve v prítomnosti Alberta Pražáka, a to byť pochovaný na pražskom Vyšehrade, kde leží „Vrchlický, Čech, Neruda, Němcová, Smetana“ a vyslovil nesmelú otázku, či by si aj on „zaslúžil ležať s nimi a medzi nimi na posvätnom Vyšehrade“²².

Z literárnohistorického aspektu v texte spomienok zaujmú predovšetkým pasáže, v ktorých Albert Pražák veľmi dôkladne rekonštruje filozofické a svetonázorové pozadie Hviezdoslavovej básnickej tvorby. Veľkú pozornosť venuje predovšetkým otázkam Hviezdoslavovho vzťahu k Biblii a biblickej tematike²³, ktorú vykladá v súvislosti s tradíciami slovenskej reformačnej kultúry a duchovnej poézie, a k problematike teizmu a prometeizmu v jeho poézii. Hviezdoslavovské obrazy národa „križovaného ako Krista“ (natio crucifixi)²⁴ dáva Pražák dokonca do paralely

²¹ Hviezdoslav (podľa Pražákových zápisov) ďalej podrobil kritike periodiká *Slovák* a *Národné noviny*, odmieta spôsob, „ako v nich písali redaktori Thurzo a Mihál“, ďalej sa v spomienkach uvádza, že básnik „zanevrel na Martin i na Dullu“ a „novinársky veľa očakával od Bohdana Pavlů“ a „dôveroval, že naprávi mnoho, v čom šarapatí tlač martinská a ružomerská“. Tamže, s. 250.

²² Tamže, s. 251.

²³ Hviezdoslav „popri Shakespearovi považoval za najživší zdroj umenia bibliu a prírodu“. Tamže, s. 29. Práve tieto pasáže, ktoré vypovedali o autenticite a úprimnosti Hviezdoslavovej religiozity, keď sa na pozadí 50. rokov 20. storočia, kedy Pražákova kniha vychádza tlačou, evidentne pociťovali ako problematické. Dôkazom je práve doslov Milana Pišúta k Pražákovej knihe *S Hviezdoslavom*, kde venuje osobitnú pozornosť práva týmto Pražákovým pasážam, pričom upozorňuje, že Pražák ju „neriešil v celom jej ideovom vývine, ale upozornil, že je to otázka zložitá, že jeho viera nebola bez vnútorných konfliktov, že mu neprekážala privolávať pád a premenu spoločenského poriadku, v ktorom jeho národ trpel“. Pišút Hviezdoslavov „biblizmus“ ospravedlňuje tým, že „v tom čase veľa básnikov čerpalo svoje námety a inšpirácie z bibliie – a to hlavne Victor Hugo, ktorého si Hviezdoslav vysoko vážil, v *Legende vekov*“, pričom nezabúda aj na Pražákovu obhajobu podotknúť, že „Hviezdoslavove biblické básne a žalmy vysvetľuje Pražák predovšetkým ako reakciu na národný a sociálny útlak Slovákov“. PIŠŮT, Milan: *Doslov o autorovi a jeho knihe*. In: PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava 1955, s. 441.

²⁴ Tejto problematike sa Albert Pražák dotkol aj v práci *Slovenská svojskosť*. Bratislava 1926. Pražák hovorí: „Vedle križovaného boha – križovaný národ sloven-

s Komenského náladou v pobielohorskom období²⁵. Z literárno-historických súvislostí v Pražákovom texte dominuje predovšetkým analýza Hviezdoslavovho vzťahu k jednotlivým zjavom českej a európskej literatúry, hoci tu sa do istej miery prejavilo Pražákovu pozitivistické literárne školenie, zdôrazňujúce slovo „vplyv“. Pražák však v prípade Hviezdoslavovej tvorby neupadá do bezbrehej pozitivistickej „vplyvológie“ zotierajúcej osobitosti jednotlivých národných literatúr, hľadá skôr paralely, spoločné tematické a motívické okruhy, inonárodné spisovateľské osobnosti a ich diela chápe predovšetkým ako stimuly a impulzy, ktoré našli tvorivé a „svojské“ zhmotnenie v slovenskej literatúre, konkrétne v tvorbe Hviezdoslavovej. Z týchto východísk Pražák interpretoval Hviezdoslavu ako slovenský pendant k Vrchlickému a objasňoval jeho vzťah k Shakespearovi, Dantemu, Goetheovi, Puškinovi, Petöfimu a Aranyovi. Čo však v Pražákovvej práci nenachádzame, to je systematický prierez jeho básnickým dielom a jeho interpretačné uchopenie. Práve v Pražákovom uchopení Hviezdoslavovho básnického diela nachádzame značnú neproporcionalitu: detailnú pozornosť (i keď limitovanú pozitivistickými metodologickými limitmi zväčša rezignujúcimi na interpretačné postupy) venuje Hviezdoslavovým prvotinám (najmä časť venovaná maďarským a nemeckým prvotinám pôsobí na pozadí biografického a memoárového rozprávania štýlovo odlišne ako štruktúrovaný literárnohistorický výkladový text²⁶), neuverejneným básnickým textom z rokov 1868–1870, Hviezdo-

---

ský! Tento veľkolepý objav nationis crucifixae, sosnovaný ešte před Nerudovými Zpěvy pátečními je také důsledek slovenského nacionalismu a messianizmu. Slováci domyslili jej až do vítězného konce: pohřební náladu svého Velkého pátku překonávali věrou v svou Bílou sobotu. I Hviezdoslavův básnický problém dá se namnoze vyložití tímto podivuhodným pochodem od skepse k nové víře a od beznaděje k naději. Na této cestě nabyla i Hviezdoslavova básnická myšlenka v svém národním zasnění mnoho cenných paralel trpícího národa s trpícím bohem...“ (s. 41).

²⁵ Podrob. PRAŽÁK, Albert: *S Hviezdoslavom. Rozhovory s básnikom o živote a diele*. Bratislava 1955, s. 32. V súvislosti s otázkami náboženskými a konfesionálnymi zaujímavovo pôsobí v Pražákovom texte Hviezdoslavova konfrontácia náboženských pomerov a chápania religiozity v Čechách a na Slovensku: „*Českí vzdělanci sa tu náboženstvu a viere odcudzili oveľa väčšmi ako Slováci, ale až dosiaľ vnímajú náboženstvo aspoň esteticky. Páči sa im cirkevná hudba a spev, chrámy, obrazy. To si vraj veľmi dobre všimol. Dostojevského iste v Čechách objavili pre jeho ľudskosť a spravodlivosť k trpiacim a poníženým, lebo pre toto mali Česi vždy porozumenie. A vari možno, že je v Čechách viac sklonov pre náboženstvo skutkov ako slov, pre vzájomnú lásku medzi ľuďmi*“. Tamže, s. 32.

²⁶ Tieto časti Albert Pražák vydelil do samostatných podkapitol v rámci kapitoly

slavovým dramatickým textom (predovšetkým dramatickým zlomkom či otázke inscenovateľnosti hry *Herodes a Herodias*), *Krvavým sonetom* a niekoľkým textom z rukopisnej pozostalosti. Rozboru kľúčových lyrických cyklov sa Pražák už nedotkol, hoci na mnohých miestach sa venuje akustickým a metaforickým aspektom Hviezdoslavých básní či všeobecnoestetickým a poetologickým otázkam štylovej primeranosti lexiky v básnických textoch²⁷.

Text Pražákových spomienok na Hviezdoslava zaujme dnešného čitateľa aj z inej strany. Na výslednej podobe textu sa do istej miery podpísala doba jeho vzniku, teda 50. roky 20. storočia. Na viacerých miestach textu nachádzame prvky dobového ideologického nánosu, typického pre „literárnohistorický diskurz“ 50. rokov. Nájdeme tu zmienky o slovenskom ľude „morenom škodcami a vykorisťovateľmi“²⁸, o robotníkoch, ktorí sú v otázkach národnej identity „i pri všetkom útlaku najpevnejší“²⁹, no najviac ideologicky podfarbených sentencií nachádzame v závere knihy, keď Albert Pražák patetickým tónom hovorí o hviezdoslavovskom odkaze toto: „A pravda jeho proroctva ohlásila sa aj v novej slobode, keď zvíťazili aj jeho zásady, že u nás niet miesta pre akúkoľvek ‚panštinu‘ a že u nás večnou silou a oporou bude iba demokracia, ľudovosť, rovnocennosť a rovnoprávnosť každého, i toho najmenšieho“³⁰. Tento ideologický nános však musíme chápať ako dobovo podmienenú a nevyhnutnú mieru kompromisu s dobovou komplikovanou spoločenskou situáciou, pričom musíme mať

VI. *Sám o sebe* so samostatnými podnadpismi *Maďarské prvotiny a Nemecké prvotiny*. Tamže, s. 87–93, 93–96. Tento postup je v Pražákovskej knihe ojedinelým.

²⁷ Tieto problémy vstupujú do popredia v pasážach XV. kapitoly, v ktorých Hviezdoslav v rozhovoroch s Pražákom reflektuje súdobú českú poéziu.

²⁸ Tamže, s. 20.

²⁹ Tamže, s. 35

³⁰ Tamže, s. 270. Tento Pražákov záver nezabudol zdôrazniť a pripomenúť (samozrejme, v ideologicky konkretizovanejšej podobe) aj Milan Pišút v doslove knihy, keď hovorí: „Svoju knihu zakončil Pražák zdôraznením Hviezdoslavovej viery, že budúcnosť slovenského národa je zabezpečená len v pevnom zväzku s českým národom, a že básnikove túžby sa uskutočnili až v dnešnej ľudovej demokracii“ (s. 441). Ideologizujúce momenty nachádzame aj v pasážach, kde Pražák reflektuje Hviezdoslavov zemiansky pôvod, pričom zdôrazňuje to, že Hviezdoslav „k tomuto zemianstvu neprilipol a celý svoj náhľad na národ opieral o zdravý dedinský ľud. Jemu veštil budúcnosť“. Tamže, s. 43. Táto téza sa aj v neskoršej slovenskej literárnej historiografii, a najmä v školskej praxi využívala ako istý stereotyp pri interpretácii Hviezdoslavových veršovaných „eposov“ Ežo a Gábor Vlkolínsky.

na pamäti skutočnosť, ktorú už dávnejšie pripomenul Miloš Tomčík, že najmä v českom prostredí visel v 50. rokoch nad Pražákom „zotrvačne tieň buržoázneho ideológa pre jeho mimoučiteľskú zaangažovanosť na politickom dianí za prvej republiky (pravda, obchádzal sa jeho charakterný postoj v období okupácie) a pre jeho pôsobenie vo funkcii predsedu Českej národnej rady v májovej revolúcii roku 1945“³¹. Oproti tomu vydanie Pražákovej práce *S Hviezdoslavom* (1955) spolu s vydaním prvého zväzku *Dějiny slovenské literatury* (1950) a neúspešným pokusom Milana Pišúta, Andreja Kostolného, Jána Čaploviča a Ruda Brtáňa vydať zborník na počesť 70. narodenín svojho učiteľa,³² reprezentuje pozitívny trend v prehodnocovaní Pražákovho odkazu na Slovensku a v slovenskej literárnej vede a dodnes aktuálnu potrebu oddeliť problematické a rozporné zložky Pražákových slovakistických prác od toho, čo bolo ich nepopierateľným prínosom³³.

---

³¹ TOMČÍK, Miloš: *Vývin Pražákovho záujmu o Pavla Országha-Hviezdoslava* In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 2–4. Slavica Pragensia XII. Na paměť profesora Alberta Pražáka*. Praha 1970, s. 15.

³² Podrob. tamže, s. 15.

³³ Štúdiá vznikla v rámci grantu VEGA 1/2246/05 „Teoretické myslenie o literatúre v 18. a 19. storočí“.

